

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

4. Голиков С. А. Возникновение университетской философии в Харькове и религиозный контекст / С. А. Голиков // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. № 547'2002. Філософські перипетії. Серія: філософія. – Х., 2002. – С. 31-34.
5. Зеленогорский Ф. А. О математическом, метафизическом, индуктивном и критическом методах исследования и доказательства. – Х., 1877. – 245 с.
6. Зеленогорский Ф. Ответ профессору Троицкому. – Х., 1879. – 13 с.
7. Зеленогорский Ф. А. Ив. Г. Шад. – Х. – С. 160-169.
8. Зеленогорский Ф. А. О преподавании философии в университете. – Х., 1902. – 8 с.
9. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. Изд. 2-е, испр. – М.: Наука, 1975. – 720 с.
10. Лейкфельд П. Э. Математическая формула для определения вероятности гипотез в её приложении к научным построениям. – Х., 1898. – 7 с.
11. Лейкфельд П. Э. О гипотетических суждениях. – Х., 1906. – 25 с.
12. Лодий П. Логические наставления. – С.-Пб, 1815. – 480 с.
13. Нарис історії філософії на Україні. – К.: Наук. думка, 1966. – 656 с.
14. Отзыв проф. Г. Струве о магистерской диссертации приват-доцента Императорского Харьковского Университета П. Лейкфельда «Различные направления в логике и основные задачи этой науки». – Х., 1890. – 17 с.

Дениско Л. Н., Фролова О.В.

КАФЕДРА ФИЛОСОФИИ ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА В ПЕРИОД 1933-1941 ГОДОВ

Рассматривается научно-исследовательская и учебная деятельность кафедры философии Харьковского университета в предвоенные годы, которые стали наиболее трагическими в ее истории..

Ключевые слова: история, философская мысль, преподавание, репрессии.

Розглядається науково-дослідна та навчальна діяльність кафедри філософії Харківського університету в передвоєнні роки, які стали найбільш трагічними в історії її існування.

Ключові слова: історія, філософська думка, викладання, репресії.

Activity of department of philosophy of the Kharkov university in before war years which became most tragic in its history research and educational is examined..

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

Keywords: history, philosophical thought, teaching, repressions.

Кафедра теоретическої і практичної філософії являється однією з старейших в Харківському національному університеті. За більш ніж 200-літнє існування вона пережила суттєві історичні перипетії, які були обумовлені соціальними факторами. Найбільш трагічним для кафедри став період 1933-1941 рр. Цьому періоду присвячена стаття, метою якої «вернути із небытия» сторінки життя кафедри.

Становлення і розвиток кафедри філософії Харківського університету в період 1933-1941 років відбувалося в контексті офіційного розуміння ролі і значення філософії, яке, зокрема, диктувалося політичною дійсністю, політичною ситуацією цього періоду. Як зауважує В.С. Горський, складовими цього розуміння були: во-перше, утвердження філософії історичного і діалектичного матеріалізму в його сталінсько-вульгаризованій інтерпретації єдиною істинною формою всесвітнього розвитку філософської думки і, во-друге, провозглашення філософії діалектичного матеріалізму теоретичною основою пролетарської ідеології, що, насправді, привело до отождествлення філософії з класовою ідеологією [4, с. 153].

Позиція І. Сталіна стосовно того, що діалектичний матеріалізм є світоглядом марксистсько-ленінської партії, стало програмою для розвитку філософії не тільки на Україні, а й на всій території колишнього СРСР.

У напруженій боротьбі за утвердження марксистсько-ленінської філософії, за використання методів класового підходу, за пошуком ворогів теорії марксизму-ленінізму свідчать матеріали, опубліковані в 1934-1936 рр. на сторінках журналу «Під марксистсько-ленінським знаменом» [6].

Університет відновив діяльність 1 жовтня 1933 року. У його складі було сім факультетів: фізико-математичний, хімічний, біологічний, геолого-географічний, історичний (з філософським відділенням), економічний і літературно-лінгвістичний. Відкрившись, Харківський університет, як зауважують дослідники, зіткнувся з певними складнощами в організації навчального процесу, з професорсько-викладацьким складом. На всіх факультетах і в науково-дослідницьких інститутах на кінець першого навчального року не вистачало 280 викладачів, з 89 кафедр в 1933-1934 році працювало лише 65 [7, с. 68]. Особливо гостро нестачу кадрів відчули кафедри суспільних дисциплін – не вистачало близько 60 викладачів [7, с. 68].

В 1933-1934 навчальному році кафедру філософії очолював ректор Харківського університету професор Я.С. Блудов. До роботи на кафедрі були

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

привлечены известные харьковские философы, работающие в ВУАМЛИН: С.Ю. Семковский, В. Юринец и др., что дало позже повод обвинить Блудова Я.С. в сокрытии «троцкистских и националистических элементов в Харьковском университете».

С. Ю. Семковский – один из первых профессиональных философов Харькова, который усиленно занимался разработкой и пропагандой актуальных вопросов диалектического и исторического материализма, а также истории философии. Он непосредственно участвовал в подготовке первых философских кадров на Украине. С его именем тесно связано начало преподавания марксистской философии в Харьковском государственном университете [3, с. 67]. Даже наибольшие аудитории не могли вместить всех, кто желал слушать его лекции. Так бывало и в Харьковском университете, и во время его публичных выступлений в городском университете культуры и в других городах Украины – Киеве, Одессе, Николаеве, Луганске... [3, с. 53].

Неукомплектованность кадрами кафедр общественных дисциплин не только в Харьковском, но и в ряде других университетов Украины явилась одной из причин принятия постановления ЦК КП(б)У от 22 марта 1935 года «О реорганизации сети исторических, экономических и литературных факультетов госуниверситетов». В связи с этим постановлением в 1935 году не было приема студентов на первый курс истфака и экономического факультета. Прием студентов на первый курс истфак возобновил в 1936 году, экономфак – в 1939 году. Эти обстоятельства обусловили ситуацию, что в 1937 году было принято решение о чтении диамата и истмата только на историческом, экономическом, филологическом факультетах госуниверситетов. Исходя из этого, кафедрой философии диамат и истмат преподавался только в 1936 году на филфаке, истфаке, экономфаке. На остальных факультетах с 1939 года был введен курс «Основы марксизма-ленинизма», в котором курс марксистско-ленинской философии сводился к изложению работы И. Сталина «О диалектическом и историческом материализме». Во всех вузах были ликвидированы кафедры философии и прекращено преподавание диалектического и исторического материализма [5, с. 477]. В феврале 1939 года в соответствии с Постановлением ЦК ВКП(б) от 14 ноября 1938 года «О постановке партийной пропаганды» в связи с выпуском «Краткого курса истории ВКП(б)» в Харьковском университете начала работу кафедра марксизма-ленинизма. На эту кафедру были переведены преподаватели кафедры философии доц. Брагинец А.С., проф. Чучмарев В.И., Шлепаков Н.С. и др. Кафедру возглавлял доцент Брагинец А.С., а с 1944 года – проф. Шлепаков Н.С.

Среди преподавателей выделялся профессор Чучмарев В.И. Он был хорошо известен харьковским философам 20-30-х годов, поскольку работал в УИМЛ (на кафедре философий) научным сотрудником кафедры истории европейской культуры Харьковского ИНО. Ему принадлежат три крупные работы

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

по історії філософії: «Матеріалізм Дидро» (1925), «Матеріалізм Спинози: к переоценке материалистической традиции» (1927), «Атеизм Спинози» (1932). К сожалению, ничего не известно о личности профессора Чучмарева В.И. Он оставил только для истории кафедры свои работы.

Для чтения философских курсов в первые годы работы университетской кафедры философии приглашались преподаватели из московских вузов, сотрудники и аспиранты Московского института философии. Доктор философии университета Буффало (штат Нью-Йорк) Нина Третьяк-Шилдс, выпускница исторического факультета ХГУ 1941 года в своей книге «Славное и страшное» вспоминает, что на факультете длительное время не читался курс истории философии, поскольку не было по этой дисциплине преподавателя. «Когда же, наконец, для чтения курса был приглашен преподаватель только что окончивший аспирантуру при Московском институте философии, то это был удивительный курс, интересный! После того, как нам был подан материал по греческой философии, европейской философии XVIII-XIX вв., основное внимание он сосредоточил на классической немецкой философии, особенно на Гегеле, основоположнике диалектического метода, затем перешел к Фейербаху и его материалистическим взглядам.

Мы с удивлением узнали, что в России была очень развита русская идеалистическая философия. Наш преподаватель знакомил нас с критикой философии Маркса более глубоко и масштабно, нежели с марксистской критикой их философии. Для того времени это была неожиданная практика. Мы были очень удивлены» [9, с. 149]. В своей книге профессор Нина Третьяк-Шилдс приводит наблюдение одного из профессоров Московского университета, которое достаточно объективно отражало сложившуюся ситуацию с профессорско-преподавательским составом: «В большинстве университетов, особенно на Украине, серьезная нехватка профессоров. Сказать – это не показать полную картину. Практически отсутствует ученая подготовка профессоров, чтобы учить на университетском уровне. Мы еще не заменили тех, кто покинул страну в 1920-х годах. Теперь, некоторые из них, кто остался дома, как и много новых профессоров, считавшиеся националистами, были арестованы» [9, с. 167].

В период с 1933 по 1941 годов на кафедре в разное время работали профессора Семковский С.Ю., Блудов Я.С., доц. Шлепаков Н.С., академик Юринец В., доц. Блюмкин А.Я., проф. Бойко В.С., Логвин М.А., Евтушенко И.М., Зунин А.Ю., проф. Левик Р.С., проф. Гирчак Э.Ф., Крайзингер А.А., Пекарский В.Ф., профессора Степовой Т.К., Ристо А.И., Белоус А.Г., Марк А.А., Кравец И.Н., Брагинец А.С., Зеленый С.М., Дудель С.Н., Коломницкий М.С., Чучмарев В.М. и др.

Среди преподавателей университета первая женщина – философ З.И. Лузина. Это была единственная женщина, которая в дореволюционное время окончила Харьковский университет, причем получила диплом I

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

ступени. В 20-е годы, получив степень магистра философии, она занималась научной и преподавательской деятельностью, принимала активное участие в культурном строительстве на Украине. Имя еще одной женщины – И.Н. Шер-Семковской, жены и неизменного помощника С.Ю. Семковского, человека высокой культуры и энциклопедических знаний, также связано с этим периодом философской жизни республики [3, с. 54].

Научная работа кафедры философии в начале 30-х годов была представлена разработкой вопросов диалектического и исторического материализма, критического анализа философского наследия прошлого с позиций марксистско-ленинской философии, взаимосвязи философии и естественных наук.

В начале 30-х годов было опубликовано учебное пособие «Диалектический материализм», созданное философами в сотрудничестве с учеными кафедр естественных наук. Под редакцией Я.С. Блудова, С.Ю. Семковского и Е.А. Финкельштейна вышел сборник: «Маркс и естествознание». Философы университета входили в состав редколлегии издававшегося с 1931 года в Харькове журнала «Знамя марксизма-ленинизма» (с 1934 г. по 1936 г. «Под марксистско-ленинским знаменем»). Немалую роль в утверждении диалектического материализма в естествознании сыграл журнал «За марксистско-ленинское природоведение», основным ядром редакции которого являлись сотрудники университета Я.С. Блудов (редактор), А.И. Лейпунский, И.М. Поляков и др. [3, с. 76].

Философские работы публиковались также в журналах: «Більшовик України», «Червоний шлях», «Життя і революція», «Молодий комунар», «Безвірник», «Критика», «Гарт». В их работе активное участие принимали сотрудники Харьковского университета – как авторы и члены редакционных коллегий. Сотрудники университета и кафедры философии составили основное ядро редакции журнала «За марксистсько-ленінське природознавство». Его ответственным редактором был Я.С. Блудов. На страницах журнала представлены имена авторитетных ученых университета: академик АН УССР О.В. Паллади, профессора В.Л. Рыжков, А.М. Делоне, О.В. Нагорный, М.П. Дубинин, И.М. Поляков, С.Г. Генес, А.С. Фаворский, И.Н. Буланкин, Э.А. Финкельштейн, А.А. Слуцкий, А.И. Лейпунский, М.Х. Орлов и др. [3].

Во второй половине 30-х годов, с 1939 года вся пропагандистская и научно-исследовательская работа проводилась главным образом вокруг вышеназванной работы Сталина, которая рассматривалась как вершина марксистской философской мысли, хотя в действительности была схематичным изложением общеизвестных истин и имела некоторые ошибочные положения [5, с. 477].

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

В 1937-1941 гг. на Украине не было издано ни одного монографического исследования по вопросам диалектического материализма. На смену им пришли пропагандистские и комментаторские сборники, отдельные брошюры и журнальные статьи [5, с. 499]. Анализируя философскую ситуацию этого периода авторы «Нарису історії філософії на Україні» под редакцией Д.Х. Острянина отмечают, что среди работ по диалектическому материализму значительное место занимали статьи и брошюры российских философов, переведенных на украинский язык. Большое внимание уделялось истории становления и развития диалектического материализма. Брошюры российских и украинских авторов на подобные темы снабжались специальными приложениями к журналу «Більшовик України» [4, с. 500].

Эту ситуацию отмечал и первый ректор восстановленного университета Я.С. Блудов: «... в довоенный период появилось сравнительно немного оригинальных философских разработок, преимущественное внимание в них уделялось комментированию, популяризации и обоснованию определенных положений марксистско-ленинской философии» [3, с. 56].

Преподаватели кафедры философии принимали активное участие в работе Украинского товарищества воинствующих материалистов-диалектиков Союза воинствующих безбожников Украины. В работе этого Союза, его частных изданий, ведущее место вновь занимали сотрудники Харьковского университета, среди которых Д.Л. Гнатюк, И. Галбов, В.М. Петров, И.Н. Кравец и др. [3].

Кафедра философии университета вела большую работу по подготовке научных кадров через аспирантуру. Аспирантами кафедры в указанный период были известные украинские философы: Кубланов Б.Г., Брагинец А.С., Кравец И.Н. и др.

Кубланов Б.Г. закончил философское отделение ХГУ в 1936 году, в 1936-1939 годах – аспирант ХГУ, в 1940 году был направлен для работы в Львовский университет. В 1963-1977 годах Кубланов Б.Г. заведовал кафедрой философии Львовского университета. Автор более 48 научных работ.

Брагинец А.С. закончил философское отделение и аспирантуру ХГУ в 1937 г., в 1937-1939 годах – преподаватель кафедры философии ХГУ, затем заведующий кафедрой основ марксизма-ленинизма, в 1940 году направлен для работы в Львовский университет. Участник Великой Отечественной войны, с 1946 по 1963 гг. заведующий кафедрой философии Львовского университета. Автор более 100 научных работ.

Среди выпускников аспирантуры кафедры – Кравец И.Н. Специалист в области истории философии, философских вопросов естествознания. Доктор философских наук (1964), профессор (1965). Работал в Харьковском университете: с 1932 по 1943 гг. преподавателем кафедры экспериментальной

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

фізики, філософії, проректором по научній роботі. С 1943 по 1977 гг. працював в Харківському політехнічному інституті: завідуючим кафедрою, доцентом, професором. Вів активну наукову роботу. Им опубліковано більше 100 наукових робіт. Обладав обширними знаннями в області філософії і природничих наук.

Порядок навчання в аспірантурі, як відзначає Я.С. Блудов, був зовсім іншим, ніж сьогодні. В основі навчання – семінар. Доклади, зроблені на семінарах, а також обов'язкові, закріплені виступи на них, як правило, друкувалися в філософських журналах. Це і служило основою оцінки успішності аспіранта.

Само собою зрозуміло, що фундаментом навчання аспірантів були основні твори К. Маркса, Ф. Енгельса, В.І. Леніна. Глибоко вивчалися первісні джерела, особливо ті, що належать до історії розвитку матеріалізму XVII і XVIII століть, класичної німецької філософії, зокрема і філософії Гегеля, на вивчення якої відводилося півтора-два роки [3, с. 69]. Тщательно аналізувалися філософія Л. Фейєрбаха, філософські твори Г.В. Плеханова. Особливу увагу відводилося глибокому вивченню ерудиції аспірантів, задоволенню широкого діапазону їх інтересів. На протязі всього періоду їх навчання вони набували знання з математики, фізики, хімії і біології. Для них читалися лекції про найновіші досягнення основних галузей науки, з якими виступали кваліфіковані спеціалісти-вчені, які стояли на матеріалістических позиціях [3, с. 70].

В роботах, вихідних з історії університету, міститься згадка про те, що в історическому факультеті було філософське відділення, однак матеріали про роботу цього відділення відсутні. Існують розбіжності з цього питання. Так в «Коротких рисах історії Харківського державного університету ім. О.М. Горького» (1940) йдеться про перспективу створення філософського відділення. В той же час проф. Кубланов, проф. Брагінець в своїх автобіографіях про закінчення ними філософського відділення на історическому факультеті. Професор Я.С. Блудов як ректор і завідувач кафедри відзначає, що таке відділення в університеті в 1933-1934 гг. функціонувало [3, с. 70].

В 30-і роки кафедра філософії університету відчула на собі наслідки розкриття так званої «вражескої контрабанди троцькістсько-націоналістического блоку на філософському фронті». Про розмах такого розкриття свідчить опублікована на сторінках журналу «Під прапором марксизму» стаття заступника директора Інституту філософії ВУАМЛНУ Шовкопляса Н.К. «К результатам боротьби на філософському фронті України». Ярлик «націонал-фашистів» отримали Я. Билык, П. Демчук, Е. Гирчак, В. Юринець, Степовий, Г. Овчаров, М. Логвин. К контрреволюційній групі меншевістсько-зінов'євських елементів були віднесені Я.С. Блудов, Р. Левик, О. Бервіцкий, О. Андрианов, О.

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

Милославин, Д. Игнатюк. С. Семковскпй, Т. Ефименко, Ф. Гофман были отнесены к «болоту», поддерживающее и шедшее за троцкистами и националистами [5, с. 69]. В эти годы оборвались жизни многих преподавателей кафедры в результате завершения борьбы на философском фронте: профессор С.Ю. Семковский – 1937, академик В.М. Юринец – 1937, А.Ю. Зунин – 1937, А.Я. Блюмкин – 1937, В.Ф. Пекарский – 1937. АТ. Белоус – 1937, проф. П. Демчук – 1937.

В архивных материалах имеются сведения о том, что в Харькове по отношению к интеллигенции в 30-е годы допускался нетерпимый особенный произвол со стороны партийных органов, что привело к необоснованным репрессиям [1, с. 36].

Были ли репрессированные философы оппозицией относительно советской власти и социализма? Их публикации, их официальный статус позволяют ответить нет, не были: они были репрессированы неоправданно. Их с полным основанием можно отнести к «расстрелянному украинскому возрождению», но если о поэтах, художниках, литераторах многое можно узнать из архивов и деятельности украинской диаспоры, то о философях этого периода известно крайне мало, поскольку в течение многих лет о них нельзя было говорить.

После разоблачения культа личности Сталина были посмертно реабилитированы Семковский С.Ю., Блюмкин А.Я., Пекарский В.Ф., Демчук П. и др. Значительная роль в реабилитации философов 30-40-х годов принадлежала директору Института философии Украины (в период 1952-1962 гг.) профессору Острянину Д.Х.

В. Табачковский следующим образом оценивает развитие философской мысли на Украине в этот период: «За предвоенное десятилетие в результате массовых репрессий на Украине сменилось три поколения философов («поколения») менялись каждые два-три года), а те, кто прошел через кровавое решето, понятно, практически уже не были способны на проявление самостоятельной мысли» [6, с. 398]. Не об этом ли свидетельствует приведенный В. Горским следующий факт: «Пам'ятаю, який спротив зустріли публікації, що містили згадку про С. Семковського, В. Юринця, П. Демчука та інших філософів, що загинули в ті роки, з боку Я.С. Блудова - харківського філософа, доля якого від згадуваних відрізнялася хіба що тим, що він, будучи репресованим й зазнавши на собі весь жах сталінських таборів, все ж таки вижив. Він з обуренням виступав в нашому Інституті проти відновлення пам'яті про своїх колишніх колег, цих, за його характеристикою, «ідеологів куркульства», «агентів буржуазного ідеалізму», не гідних лишатися в пам'яті нашої культури. – Як же так, – запитували ми, молоді, – адже жертвою репресій були не тільки вони, а й Ви? Хіба власний життєвий досвід не переконує в несправедливості кари, якої зазнали ваші колеги-філософи?» – Кара й

З ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

забуття були справедливі, – відповідав нам Яків Семенович. – Лише зі мною трапилася трагічна помилка. Але такі помилки у великій справі теж можна зрозуміти. Ліс рубають – тріски летять [1, с 152-153].

Таковы основные вехи жизни кафедры между 1933-1941 годами.

ЛИТЕРАТУРА

1. Берзер Анна. Сталин и литература // Звезда. – 1995. – № 11.
2. Бичко А.В., Бичко І.В., Табачківський В.Г. Історія філософії. – К., 2002.
3. Блудов Я.С. Про розвиток марксистсько-ленінської філософії на Україні у 20-30 роки // Філософська думка. – 1984. – № 3- 4.
4. Горський В.С. Філософія в українській культурі. – К., 2001.
5. Нариси історії філософії на Україні. – К., 1966.
6. Під марксистсько-ленінським прапором: Журнал. – 1934-1936 рр.
7. Харьковский университет 1809-1980. – Х., 1980.
8. Шовкопляс Н.К. К итогам борьбы на философском фронте Украины // Под знаменем марксизма. – 1936. – № 1.
9. Clorious and Dreadful. Nina Tretiak-Sields. Vantage Press. New-York.

Мамалуй О.О., Дениско Л.М., Короблєва Н.С.

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ У 1945-1990 Р.Р

Кафедра філософії у складі реєвакуйованого університету відновила свою роботу з вересня 1945 року. У 1945-1952 роках кафедру очолював доцент, згодом професор, член-кореспондент АН УРСР Д.Х. Острянин, а після його від'їзду до Києва цю посаду займав доцент А.І. Ристо (1953-1960 рр.). Викладацький склад кафедри в 1954 - 1960 рр. представляли два покоління: викладачі, які вже мали досвід роботи у вищих навчальних закладах у довоєнний період - це професор Д.Х. Острянин, професор Я.С. Блудов, реабілітований після ХХ з'їзду КПРС, доценти А.І. Ристо, Г.С. Сухов, М.Ф. Партолін. Друге, більш численне покоління, - викладачі, які розпочали свою викладацьку діяльність на кафедрі після війни: Ю.Ф. Бухалов, І.Л. Бейгель, М.Г. Глущенко, К.Г. Гавриш, Г.Ф. Коломієць, І.М. Куликов, О.С. Слабкий, В.П. Шерстнюк, О.О. Якуба.

Гостра потреба в підготовці кваліфікованих кадрів не тільки для університету, але й вузів міста, стала поступово задовольнятися з відкриттям аспірантури зі спеціальності „філософія" (1945-1946 рр.). Значна заслуга в організації науково-дослідницької роботи належала Д.Х.